

դութիւնների և վէպերի գաւառները գրքի մէջ, սրչել Հայոց այս կոնսակնան-աշխարհական Ծահնակի մէջ վիզապահն պատմունանից, առապելական իրականից, եւ այսուհետեւ միայն օրուել նորանից պատմուկան եւ աղբաղուկան այնուուղթիւնների մէջ: Խով առաջ այսպիսի նախապատրաստական ռուսակարութեան Փ. ից իբրև սայդ պատմութիւնց օրուեկը վաղաժամ է եւ սիսլ Եղափակութիւնների կը բերէ:

Ս. ՄԱՅՈՆՆԵԱՑ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

ՈՒՂՈԿԻՐ Ի ԺԻՇ ՕՂՈՒԼԼՈՒԻՆԵՆ

Անցեալ գարու բժիշկ մը, որ նշանաւոր նղած է նաեւ ներկայս սկզբը, Յ. Ա. Ա. Օւաշ-լու-լիւան՝ ծանօթ է մեզ իւր ։ նշան ի ձեռին անուն գործութ, որ լցու տեսած է Ս. Ղազարու Վանքէն՝ 1806ին:

Իւր մասին պէտք եղած տեղեկութիւնները մեծ մասամբ յաջած է ննձ զ ենաւակից Միիթարական Միաբաններէն գիտականն Հ. Բարսեղ Վ. Սարգսիսն, կը լյացնեն Հրապարակաւ իմ անելով նորհակալութիւններու:

Բժշկին ծննդեան եւ կնաց առաջին տարիներուն վայով գժրախաբարը չունիթք վաւերական որոշ ծանօթութիւն: Հ. Բարսեղ Վ. Սարգսիսն 1893 դեկտեմբեր 14 թօւականաւ ննձ ուղղած նամակին մէջ այս մասին կը գրէր սապէս:

“Յովակիմ Օղուլլուսիսն՝ մերձաւոր ազգական էր մը Հ. Ղուկաս Օղուլլուսիսնի, ևթէ այդ ազգակցութեամբ եղաւայր հասկրնակ, որ շատ հաւանական է, 1739—1745ին ծնած ըլլալու է, եւ քաղաքա Տրապիզոնեցի, վասն զի յիշեալ Հ. Պոկասն 1742ին ծնած է այս քաղաքի մէջ. Հետեւաբար մը բժիշկն ալ, ևթէ երեց եղաւայր համարինք, անէւ մէկն երեք տարի յառաջ պէտք է որ ըլլայ, իսկ եթէ կրտսեր՝ այնքան տարի ետքը”:

Հ. Բարսեղ ենթարութիւնն հնուի չէ ճշմարտութենէ: Նշն ի բնականէն կ'իմանակը,¹ որ 1806ին Յովակիմ Օղուլլուսիսն արդէն բաւական ատենւան սթիշկ մըն էր, տեր երկարամեայ փորձառութեան, որուն արդիւնքը կը դրէ իւր երկարութիւնն մէջ: Եթէ ընդունինք

որ 1806ին էր գոնէ 30—32 տարւան բժիշկ, բժշկութեան սկսած կ'ըլլայ 1771—1773 թուականներուն, գժուար չէ այն տաեն ըսեւ, որ եթէ բժշկ ընդունուած տարին զնըր 24 կամ 25 տարու համարինք, ծնած կ'ըլլայ 1746—1749 թուականներուն:

Մեր այս ենթադրութիւնը կը հաստատի նաեւ հետեւեալ կ'բազով: Հ. Բարսեղ Վ. իւր նամակին մէջ կը յարէր, որ Ս. Ղազարու մատենադարանին մէջ կը գտնուի, նշն ի բնական լատիներէն մատիրը, գրաւած նցին իւր Օղուլլուսիսն բժշկէն: “Materia Medica” վերնադրով, որուն վերջ կը ծանուցանէ թէ յակ 1785 բրդէ առողջական է եկիր անու շաբաթութիւնը: 1805ին, այսինքն 20 տարի յետոյ, Յովակիմ Օղուլլուսիսն իւր աշխատաթեան հայերէնը վ նենետիկ կը յակ առ գեր. Ստեփանոս Ագոնց Արքահայրն, գրելով նաեւ իսակերէն նամակ մը զոր պիտի կարդանք քիչ մը վարը:

1785էն երկու տարի յառաջ՝ 1783ին, Յովակիմ բժիշկ աւարտած ունի եղեր ուրիշ գործ մըն ալ „Pathologia” վերնադրով, երկանուոր լատիներէն, որ կը գտնուի այժմ Ս. Ղազարու մատենադարանը, ինչպէս կը զեկուցանէ Հ. Սարգսիսն:

Արդ եթէ ընդունինք որ 1783ին կամ 1785ին Օղուլլուսիսն էր գոնէ 10 կամ 12 տարւան բժշկ, որ անհաւանական չէ, քանզի երկհատոր ընդարձակ Ախուբենունիւն մը յօրինելու համար քաւական փորձառութեան ուկը բժշկ մը ըլլալու է, եւ էր անշուշտ, ինչպէս կը հաստատն՝ նշն ի բնականն մէջ տեղ տեղ կարգացուած այլուր ուրուառ ոչխուառնու, ու այսպէս ուրիներու գոյնուն խօսքերն եւ շատ մը զգուշաւոր խրաները,² որ աւելի փորձառու հին բժշկի, բժշկ ընդունուած կ'ըլլայ նա 1771—1773ին, ուստի եւ ծնած ինչպէս ըսիր՝ 1746—1749 թուականներուն, եւ այս թուականները շատ քիչ կը տարրերին Հ. Բարսեղի գտած թուականներէն:

Անցեալ գարու գրեթէ կէսին ուրեմն ծնած է Յովակիմ Օղուլլուսիսն, քիչ յետոյ շաշիեան գօամ բժշկէն, որ ծնած է 1744 թուականին դեկտեմբերի 25ին:³

Իւր տարրական կրթութիւնը հարկաւ իւր հայրենիքին՝ Տրապիզոնի մէջ առաւ, յետոյ

¹ Տես Կ. Ի. Բ. Բերդուան, Աւետարկ 1806, էջ 4 և. 186:

² Տես Կ. Ի. Բ. Բերդուան, Աւետարկ 1806, էջ 4, 155, 190:

³ Տես Կ. Ի. Բ. Բերդուան, Աւետարկ 1806, էջ 248 էջ 251:

ուրիշ հայ ուսանողներու պէս թիգն ալ թերեւս Վենետիկ Միջմարեանց քով իրկուեցաւ պատրաստելու բժշկական արտեստի գիտութեանց, զըս աւարտած է վիեննայի Համալսարանին մէջ, ինչպէս Կ'աւանդէ մեղ Նվի Քէնի-Դէնի-Ընկը, անոր անուան քով՝ “Տօնոր Քէնի-Դէն և ողոգակին որուեսոյց Ավեննայի բառեր կը լուր”:

Վիեննայի մէջ իւր ուսումն աւարտելուն ետեւ Տպմէ. Օղուլուխեան գնաց արդեօք իւր հայրէնիքը բժշկութիւն ընելու. յայսնի չէ մեղ. գիտենք ասկայն որ իւր գործառնութեան զլիաւոր ասպարէղն էր Կ.Պոլիս, ուր այսօր իսկ մոոցուած չէ գեռ իւր անունը, եւ ուր զրեց ու պատրաստեց Նվի-Շէնի-Դէն ընտանեկան բժը-.

կարանը, յիշատակ իւր անուան եւ պատիւ գարու հայ բժշկական պատմութեան:

Յօվակիմ բժիշկ, ինչպէս ըսնկը, ծանօթ է մեղ աւելի այս Կիւթ բժշկականով որ դարու հայ բժշկական առաջն Հրատարակութիւնն է, եւ քանի մը տարիէն կը համար միաժարեան պատկանելի հնութեան. կ'արժէ խօսի անոր վայ, որով եւ ճանչած կ'ըլլանց Տեղինակին հնութիւնն եւ կարողութիւնները. բայց նախ կարդանք այն նամակը՝ զրո Օղուլուխեան Կ.Պոլիսն ուղած է առ Գեր. Ադամ Արքահայրն 1805ին, եւ զօր Հ. Բ. Սարգսիսան Ս. Ղազարու Վանքին Դիւնանէն քաղելով հաղորդած է ինձ աղնուաբար. աշաւասիկ այն իւր թարգմանութեամբն հանդերձ:

Costantinopoli, 20 Giugno 1805.

Illustrissimo ed Reverendissimo Monsignore!

Arrogaնա, o piuttosto confidenza sia la mia, non sò, giacchè uomo del tutto incognito a V. S. Illustrissima prendo l'ardire di disturbarla con questa presente; ma sento l'affetto, che porta alle belle arti, vedo gl'effetti, e poichè con mie tenui forze composto ho con miei grandi stenti la Materia Medica in armeno, succinta si, ma vera e sincera, questa lingua benchè sia per me nativa, per esser stata poco praticata da me, a stento mi sovvenivano le parole, massime trattandosi di voci non communi, e riserbati ad una Professione, quale è la gran Medicina; sicchè probabile sarà, che abbia fatto non piccoli errori, ed avrò forse adoperati termini Technici e barbari non degni di vedere la luce delle stampe, sicchè caldamente prego V. S. Illustrissima per darne l'inconvenienza ad alcuno dei RR. PP. affinchè abbia l'attenzione di mutarne li simili, quali credo, che sian copiosi, e perciò potrà mutare fino lo stile del discorso, se ciò necessario sarà per dare una maggiore leggiadria al nostro opusculo, con patti però, che rimanghin fisse le mie idee, e la base del discorso, poichè di tutto ne ho scelto il vero, o il verosimile della giornaliera scienza. Li nomi latini sono sinceri e li più adoperati. Li turchi sono li equivoci dopo varie ricerche, li armeni ritrovati, e domandati a vari intelligenti, quali il correttore potrà cambiare e formarne dei novi a suo

Կառանդանութողին, 20 Յունիս, 1805:

Կառանդանութողին եր ԱՄԵՐԻԿԱՆԻ ՏԵՐ

Յանդգնութիւն թէ մանաւանդ մտերածթիւն է ըստու չեմ գիտեր. որովհետեւ ես գերապայծած Տեխանդ բոլորովին անձանօթ ըլլալով, կը համարձակիմ ներկայիս զանց անհանդիս ընել. վաղածանօթ է ինձ սակայ Զեր առ գեղեցիկ գոյութիւնն ունեցած բազմարդիւն սկը: Տէսր կարողութեամբ մէծ աշխատութեամբ հաւաքած եւ յօրինած եմ հայերէն լեզուաւ գործ մը Նվի-Շէնի-Դէն անուն որ թէ պէս համառօտ, բայց անսանալ եւ ճիշդ է. հայերէն թէեւ իմ մայրենի լեզուս է, սակայն քիչ գործ հելուս պատճառաւ մէծ գուտառութեամբ բառեր մտաեր միար կու գային, մանաւանդ ու հասարակ այլ այսպիսի արուեստի մը վերապահեանելոր, ինչպիսի է մէծ բժշկականութիւնը, այնպէս որ հաւանական է թէ ոչ փոքր սիսաներ ըստ ըլլամ, եւ գոյցէ գործածած ըլլամ այնպիսի արուեստական եւ խժալուր բառեր, որ անարժան են տպագրուելու: Ուստի Գերապայծած Տեխանդ շատ կ'աղաշեմ որ Մեծարց Հարց մէկուն յանձնէք անոնց հոգը, որպէս զի այնպիսիներն փոփոխել բարեհամար. ըստ իս շատ սրբագրելի բաներ կան, ուստի կընայ նաև ուն անզամ փոփոխել, եթէ մէր փոքրիկ մատենին մէծագյն վայելութիւն մը տալ հարկ համարուս. ասկայն այն պայմանաւ՝ որ իմ գաղափարներուն իսկուց իմաստն անփոփոխ մնան, վասն իմ այս օրըստարական գիտութեան ամենէն հմարիտ կամ ամենէն հաւանականն ընտրած եմ: Լատիներէն բառերը ճիշդ են եւ աւելի գործածականները: Տաճկերէնները այլեւոց

genio, quando forse non si potranno avere dei veri ed effettivi; Nè mancano vari nomi in turco, quali andrò cercando, e ritrovati che avrò, sarò per inviare alle loro parti. Temo che il nostro opuscolo non meritì la luce, ma nella nostra lingua non vedendo il migliore, ciò m'incoraggisce, e mi sforza a fare questi passi, massime potendo divenir così buon esempio a qualche più savio per intrapprenderne un migliore, anzi se colla risposta di V. S. Illustrissima alla mia presente mi vedrò incoraggiato, allora m'accingerò a qualche altra cosa più interessante e più sublime. Attendo li suoi cenni tanto su di questo, come per le spese della stampa, quali saranno sborsate da me puntualmente, a condizione, che sia regalato io, e rinfrancato almeno con ducento copie; Mi rimane di pregarla d'aver la benignità del tutto Sua ordinaria di fare, che veda un giorno prima li frutti, ed allori delle mie fatiche, quali anziosamente n'attendo; so bene, che sieno impiegati li torchi in molti plici affari, ma una benigna volontà potrà contar per un egual parto di miei rozzi scritti, ed averne un posto eguale, e con tutti li sentimenti di stima, e figliai venerazione mi dico, e rassegno, pregando dal benigno Cielo lunga e prospera vita a V. S. Illustrissima sì benemerita, ed onore della nostra Armena Nazione, e nel medesimo momento chiedo l'Apostolica, e Vescovile benedizione;

Di V. S. Illustrissima ed Reverendissima
Umisissimo, ed Obbedientissimo Servo
Giacchimo d'Occullue
Dr. e Medo. della Facoltà Viennese.

Քանութիւններէ վերջն ալ երկդիմի կը մասն: Հայերէններն հնարուած են եւ այլեւայլ հմատ անձանց հարցուած: Արբագիւը կի՞նայ զանոնք փոխել կամ ըստ իւր ճշշակին նոր շնուր եթէ կարել չըլլայ բռնն ու ինականը գտնել: Այլ-եւայլ տաճկերէն բառերը որպէս զի պակաս չըլլան, շարուանք կը հետազոտեմ, եւ գտնելէս վերջը զանոնք իրենց աեղերը պիտի անցնեմ: Կը վախամ որ մատենիկս լցոյ տեսնելու ար-ժանի չըլլայ, բայց մեր լեզուին մէջ լաւագ շնը շտանելով՝ կը քաջալերուիմ եւ կը տախուիմ այլ քայլս առնելու, մատաւանդ որ կրնա լ ասով բարի օրինակ ըլլայ հմատունի մը՝ որ ասկէ լաւագունին ձեռք զարնէ, մանաւանդ՝ եթէ գե-րապայծառութեանդ ներկայ գրոյս պատաս-հանը զիս իրախուսէ, եւ այս ատեն որիւ աելի շահաւետ եւ բարձրագ յն բանի մը բուռնհար կը լլամ:

Թէ այս նկատմամբ եւ թէ պապգրութեան ծախուց համար Զեր հրամանին կը սպա-սեմ. պարար ծափի կը հատուցանեմ, պայ-մանաւ որ ինձի գուն 200 օրինակ սրուի եւ ասով հատուցում մ' լլայ:

Ինձ կը մայ Զեզմէ ինդրել, որ Զեր սո-վորական մարդարիութիւնը կատարելապէս ցոյցնէք, որպէս զի աշխատութեանց պատող-ների եւ զավակներն որ մը յառաջ տեսնեմ, որուն անձկաւ կը սպասեմ: Լաւ գիտեմ որ սպարգական մատունները բազմապատիկ կա-րեւոր գործերու զբաղած են, սպազմ մարդաքէր կամք մը կի՞նայ իրեն: Հաւասար գործ համա-րելի իմ փանափի գրութիւններս, եւ տալ անոնց հաւասար տեղ մը:

Ցարդարաց ամենայն հաւաստեօն եւ որդիական մէծարանօքս ինքնիմք Զեզմի յան-ձնելով, կը ինդրեմ բարերար Աստուծեմ եր-կայս եւ երջանիկ կեանք Գերապայծառ Տեառնդ, որ մեր հայ ազգին պայտափի արդիւնաւորն եւ պատիւը. եւ միանգամազն կը ինդրեմ Առաքե-լական եւ Եպիսկոպոսական օր հնութիւննդ,

Գերապայծառ եւ Ամենապատի Տէրութեանդ Ամենախազնանդ ծառայ,
ՅՈՎԱԿԱՆԻՄ ՕՂՈՒՂՈՒԽՈՒՆ
Տղբեթ եւ բժիշկ Արենայի Համազարանի:

Այս նամակը, առհաւատչեայ ազգասի-
րական ճշմարիս զգածմանց՝ կիմացընէ մեզ թէ
անոր գրին որչափ եռանդ եւ որչափ փափաք
ուներ ազգային բժշկական մատենագրութիւնը
զարգացընելու: Տղբեթ. Օղուլլուսան անհմուտ

թէեւ իւր մայրէնի լեզուին, կը գրէ, կը շարա-
դուէ որչափ որ կի՞նայ, եւ գրաններն երկար
տարիներ սրբագրելով, խոնարհ համեստու-
թեամբ զանոնք ուրիշ գիտուններու ալ կը ցու-
ցընէ եւ յետոյ կը յանձնէ վենեսափի Ամիս-

Թարեան Միաբանութեան քննութեան, որպէս զի գործն ըլլայ կատարեալ եւ. Համաձայն մայ- սնինի յեղուի որենսներուն:

Հ. Բարսեղ Սարգսիսեան ինձ ուղղած կամակին մէջ կը կարծէ թէ Օղոլլուտիսեան իւր նի-ն Ֆենիքս-ը նախ լատինիստէն շարադրած, յետո ուրիշի մը հայերէն թարգմանել տուած ըլլայ: Ըստ կարելի է: Ասկայն Կ. Պոլոյ մէջ ողջ էր այս ասեն անու անի Կէորդ պատուելին զալաւտեցի, որ Սիմեոնի Մագիստրոսի Յառաջո կեցից չըրացնեան անոն բժշկական գործն հայերէնի կը թարգմանէր,¹ եւ կը յօրինէր իւր Բառարան Պարսիկն հայերէն բացատրութեամբ.² Եւ Օղոլլուտիսեան կինար իւր գործն ամրող ասոր Թարգմանել տալ: Բայց աշա Օղոլլուտիսեան ինք կը գրէ թէ իւր գործն մնք գրան է իւր պայմանի լի լըսուով, որուն անհնարին ըլլան ալ կը խոստավիսի: Իւր սրբարքին կցիսուով հայերէնին հւեռ լատինիստէն բնագրին ալ գտնուիլու իխոս կարեւոր էր: Որպէս զի պրադրիչ կամ ողղով Հայրը, որ բժիշկ էր, չսլայլէ գրուածքին իմաստը, այլ միայն հայերէն ուղղէ եւ ստուգէ բառերը, որ արդէն այլիւալ գիտուններու հարցուելով շնուռած էին, ինչպէս կ'աւանդէ վերոյաբեալ նամակը:

ହୁଁ ପର ଅଳ ଲ୍ଲାଙ୍ଗ ଅଯତ୍ନ ମନ୍ଦିର ଶବ୍ଦ ନିଷାକାରୀ
ଓପରାଲୁକୁଥିବାନିବୁ ଫରଦିନିବୁ ଅରଦ୍ଧକ୍ରମ ପର ହିବ ଦିନ
ମନ୍ଦାନାକିନ୍ବ ଫରଦିନିବୁ ମେଳିଜାମାଟିକୁଳ ଫରଦିନିବୁ ଜାମା
କୁଣ୍ଡପାଳ ଫରଦିନିବୁ ଜାମାରିବୁ କେ ଜାମାଟିକୁ ମନ୍ଦରକ୍ଷଣ
ପରିବର୍ତ୍ତନ ଫରଦିନିବୁ ଆପରାଧିକାମାନଙ୍କାମାନ:

1785წ շարադրած է Օզուլուխեան եւ
սիա լատիներէն, ինչպէս տեսանք, եւ յետց
տակառ անոր հայերէնն ալ պատրաստելով Հրա-
պարակ հանած է 21 տարիէն, 1806 թուա-
կանին՝ 260 էջով բաղկացեալ սիրուն հասոր
մին է ան-ի բժիշկունը, գեղեցիկ տպագրու-
թեամբ է եւ շատ կողկէ աշխարհաբարով: Առա-
ջն է էջին այսինքն կողքին վայ կը կարգանք
հետեւեալը.

ԵՒՏԹԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ այս է

Ղարձառօս ստորագրութիւն ամենայն դցից, ողբ
պարզ եւ եալ են մեզ յանձնակարութիւն առ ՚ի
գործած ելու հանապազ թէ իբրև կերպակոր,
թէ իբրև գեղ, և նոց գործած ելուն կեր-
պը, կառը և ժամանակը:

զեւ ոսկեան գե զիսոցընի եւ խօնք-հանիք։
Յետին մասն է մասրութիւն օգոստի կը լինին, եւ նորա
իշխանութիւնը՝ ի վեցոց կենտամաս եւ բռապահնաց։
Ի դրա ամեւ-աշխատութեանը (Յանձիք) քիչչի օրու-
թափեան, ոչ ու ուժութիւնը եւ ազգագիւն
առաջակա միջնորդ։

Եւ դուք մեղուք ոչ ձեզ պատրաստէք
զմեղը:

የኢትዮጵያ

3-4 v. 1806:

Նըրկորդ էջին վայ կը կարդանք՝ պիկերսնի
սանչանաւոր խօսքը, թէ՞ «Առողջութիւն» պահպանի
ծանօթութիւն մարմաց իւրց, և ուշ գնեսով թէ
«Ի իսր տովոր են օգասել, կի՞ վնասել. և չափա-
ւորութիւն յամենանց կերտակորս, և ՚ի ինամն որ
վասն պաշտպանուե մարմաց, և ևս հետի կարով
՚ի փափկութեց»,

Յետոյ կը սկսի “Առ բանասէր ընթերցօղս” վերնագրով Յառաջբանութիւնը, որ է այսպէս.

Առ բանասէր ընթերցողս:

Հասարակ եւ յատուկ է ամենայն կենցանեաց՝
որ իր կենացք պահպան, և վաստանքն իւ հիւսն-
թիւններք զննեց հեռա պահէ: Բժշկակն զիտու-
թեան է, և արաւոտին նիւթը՝ մարդկային առաջնու-
թիւնն է, և իր գլուխ փանձիք ան է, որ գառաց
փարաւու, և մորոց վիճակը երկնակա է և կրիպտո-
օր չնէ: Առար եւ հօրդաւոր եւ ազին գիտութիւն
մէ է: Վեր թթութիւն պահն է, որպէս նու մո-
խաւացքը, գնան որ իրեւ ալ մըս եւ սուսէ զարդա-
րաւու, էին, իրանցին հրանդանալ, և զանազան
որոպէսից հանդիրու որ ըստ օրէնք մէզ իրապահնէն:
Եւ ա հարաւ իրենց ցաւ օրենք գործ իրին-
տէնքն է, և բժիշկան արևելու կրթութիւններն: որ
թիւքանե բանաւու եւ ցիրուան լուս էր, ասկայն
կան մարդիք, որ առան ասան բժշկութիւններ մէջ
աւել ժողովեցն, և մէն արևելու մը հօնացնեան,
որ իրման մանաւու, և ամենահարդիք արտօսաւիք մէն
եւ զայն գործածուքը թժիք կունցնան: Իրաւ որ

օղին արգեցութիւնը, որ դրէեւ հանապար փոփոխական է: Զանգն լաւ մէտ մոսերին, կրամքաբառ ինձ որ դրսութիւնն որ ապօք, հանկ էր որ շիմութիւն տայի, եթէ իրան առաջ մասնաւոր մասնաւոր բնակչութիւն էր հնդ ինք, որը հետեւեց ուսումնական առաջացնելու: Եթէվ նու պատրաստ ինք փոք այլ ինչ գրաւուր, եթէ շամանական անդադար: Եթէ եթէ կարող զըստ հոսուածութիւն առաջանաւէքու, անապօք կարող զիստ էմ թէպէս փոքիքի, բանցի ամենայն գործ է կանկ եւ կամ մասնակի ի փոքիք: Այս առաջարկ թէնակ է մասնակի էրակուն կապահին, համեմու: Քրոստանանք Հրամանաւութեան մէջ վեզրու կապացնանք, եւ ինտենս ու միկրոն, ոչ մակրոն ինչ ըլլուր և ներդրութիւններ մարդկաներու վայր էւ ոչ կամացանէն օգուածին կամ փանակին: զանցն կամաց որ ըլլուր զիստութեան չինք, որույն հնդ դրան անուն կրամագունական անունաւ որ Համբանակ որ աւոր վերսանին, եւ խամսուն, եւ զիստունն օգուած կամ փան, եւ ունենանք համառակ անդադար կապահութեան մէր կերպութիւն, եւ զիստունն անդադար կապահութեան մասնակի էր կամ փան: առաջ կամ փանակ չինք չինք, եւ կարուն է որ այս գրանցուն մինչ մի ըլլուր չինք, որով կարունանք փոքիք եւ կառուն որդիքի, թէ մէջ օրին իրասած մի օրին յար ու առաջ առաջ շուտ մի յաղթընին, եւ շատ հիմնական թիւն ունենանք առաջ պահա ըլլուր, ընդուն կեննան տեղութեան առաջարկանքն է մասնակին, եւ պահու միշտ թէ իրավական ըլլուրն է: Բայց կիրառան շնուր կամ պատրաստ էն ըլլուր: Բայց կիրառան ինչ կամ պատրաստ էն ըլլուր: Առաջ կիրառան ինչ կամ պատրաստ էն ըլլուր: Առաջ կիրառան ինչ կամ պատրաստ էն ըլլուր: Առաջ կիրառան ինչ կամ պատրաստ էն ըլլուր:

մժշկութիւնն ըրած է հարիր տարիեւ ի վեր,
պիտի գրելը, ոյս սրբութեաց, աւ առելիք պիտի բոր-
ջուայ, աւ առելիք պիտի ծաղիք, աւ առելիք պիտի բոր-
ջուայն:

Օղուլոսինեան հետամուռ Նորիելոկ գիւ-
տերու, կ'երեւի թէ Հաւատարիմ ընթեցող
մըն էր իր ատանի բժշկական ամենակերպ հրա-
տարակութեանց, բայց անհմուռ ըլլալու էր
ուրահային մատենագրաւթեան եւ անտեղեակ
մատենին մեր նախին բժշկութեան, որով կը կարծէ-
նի մերոյնիւ ու դիրութեան այնպէտ ուր իւ չն
իւ իւ իւ իւ, իւ ու ու սոր քոյ դրութեանք մեր հեճ վն
փունքնելիք: Զեր ձանընար ուրեմն մեր հին բժշկ-
ներէն՝ զանանչն Միսիմար և երացի, Ամրոտո-
վաթ Ամասիացին, Ասար Սեբաստացին եւ այլն՝
12^ր, 13^ր, 14^ր, 15^ր եւ 16^ր գարերու մէջ նշանաւոր
հետինացան իւնեց դրաւոր աշխատութեաննե-
ոով, չըր գիտեր՝ թէ Կէն բժշկականի տպագրու-
թենէն 13 տարի յառաջ, 1793 Մարտ 15^{ին}
սոր նախիլեանի մէջ կը հրատարակուէր Զու-
ղուցից Քաղաքարեան Պետրոս Բժշկին գեղե-
ցիկ Բժշկութեանը,¹ զոր այսօր իսկ կարելի է թթ-
թատել մեծ շահէկանութեամբ. Հացիւ տեսած
էր քանի մը Հատակուռոր բժշկական գրուած-
ներ, զօրս սանօգուռ բաներ, կ անուանէ: Գոհ
սակայն որ Օղուլոսինեան տեղիկութիւն
ընւնէր Հայ բժշկական նախին գրուածոց մասին,
ապա թէ ոչ գուց չուզէր գրել իւր Կէն
բժշկութեանը, զոր նորոցոց մեջ կ'ընէ, որպէս զի
ընուռ նէ այսու ուրբէն մշտութեաց այս առանձին
ուրահային գունդ է սպազմական պատճեան աշ-
խատակար, ինչպէս տեսանք արդէն, արդինք էր
առանք եւ ամենի առանձինութեան մասութեան:

որով իւր ամենց գործն աւելի մեծ յարգ մը
կը ստանայ, թէեւ նորը համեստութեամբ առ
ունիւ կը գույ իւր աշխատութիւնը եւ կըսէ,
ի՞ւ քիչ որ դպրութե եւ օդուոյր ըլլը, ի՞ւ ներ-
ող հասկցնել եւ խօսէ արհեստ ու դաշու, որն որ
առաջաւուր կըսէ և ճարդիչն իշխանու, և նորոց բա-
րութեաւ: Հիպակրիտասինն է այս խօսքը. տարիներու
փորձարարութեամբ յոգնած Ծին քժիշներու
պերնի մեծ շշանաբանն էր. Ars longa, vita
brevis, զոր և ծդ. Հիպակրիտ իւր “Բուրաստա-
սին,”² մէջ կը թարգմաննէ Աբուսուր երիշու եւ
ինցու առաջ, եւ կիթռէ: La vie est courte,
l'art est long.³

1866 Հանդիսա ամսություն, 1 Յունիուսի 1892. 62
11-15:

mp4 1851, ~~9~~ ¹ 1851 9. 69 54.

à Ste Aphorismes d'Hippocrate, traduit par E. Littré, Paris 1844, t^e 81.

Օրուլըսիսան ալ իրեւ հին թժէց յիշելզվ այս խօսքը, եւ յետոյ համառօտ տեղեկութիւն մը տալզվ իւր գործին պարունակութեանց վայ, նաևնի ժամանակներու մէջ կատարուած առաջին բժշկութեան մասին ալ կը յարէ փոքրիկ ժամանմթիւն մը, հին պատմութենէ քաղաքած զոր կը դնեմ հոս.

"Ըոշի ժամանակները հիւանդները հրապարակ կը բերէին կը դնէին, ինչպէս է ժամերուն գուռը, որ եղօղ մանողը տեղէկանալով ցաւուն, յարմար գեղմը ցըցներ, եւ որ գեղէն հրանդը ասողօսի կը դատարնէ, ան գեղն անունը և գործածերուն կիրանալ քարի վրայ փորչած հանդերձ՝ շնորհակալը թթմ՝ ժամուն մէկ կողմը կը դնէին. ասէց եղաւ՝ որ ժամուն պապաւորը նախ և առաջ ըսկան բժշկութիւնը գործածել: Հիփիկասակս բժշկապետը սպասարդիմը զաւակ ըլլարով՝ առաջինը եղաւ, որ այսպիսի գրուածքները մէկ տեղ ժողովը, և մասնաւոր գլուխ մեղն աւանդեց: ա

(Մեղադիք բառ առէմ.) ՏՊ. Վ. ԹՈՐԳՈՒՄԵՍՆ

ԼԵԶՈՒ ԽՐԱՆԱԿԱՆ

ԶՈՅՆԵԿՈՆ ԷՐԱՌԻ ՄԱՐՏԻ ԹԻՒԻՆ ՄԱՐԴԵՒ ԲԱՐԵՐՈՒԻՆ

(Հորուածութեան)

2. ա-ն կը փոյսուի հ-ի:

Ա — ձայնաւորն ուրիշ փոփիսութեան մի եւս ենթակայ է, այն է՝ նորա է - ի փոխութիւն: Այս փոփիսութեան համար կանոն մը տալ շատ գժուար է. միայն նշանակնիք՝

1. « փոխուած է է - ի, ի - ի ազգեցութեան տակ, իշպէկ՝

Ծիրիկը, ճախոր, թէքեվիւր, թագաւոր, ինիւր, ախոռ:

2. « փոխուած է է - ի, բառի սկիզբն եւ բ(-) - ի առջեւ:

Էկիզնէ, արկանի, ինայ:

Էկօծ ին, արած են, ըրած են:

3. « փոխուած է է - ի, չ - ի առջեւ: էշք, աշք, եւ գոցէ՝ կէնին: իսկ կէնէց, կանաչ (>): Ծէթանը = ծէթա + նը = նէ. Ծաթիլ, ծագիլ, գաւուական է եւ կը գործածուի դ. Պոլիս, Սրաբկեր, Խարբերդ, Ակն, եւն:

3. ա անփոփիս կը մայ: 3. անփոփին՝ երբ շեշտիւն մը տակ չ'ինար. օրինակներով ցոյցնեկ:

Ասվեծ, Պարա, բարի. Միածինը:

Պացուա, բացուի. Շատնս, շատնսա:

Պապինիկ (՝) տեսակ մը վէբը, որոննշանակութիւնն եւ բառական ծագումն անծանօթ է մեղ:

Պապուս, Համաս, Թափա, թափի:

Ավագ, աւրուի, աւրի, աւերի:

Անու, Զափուա, չափուի:

Իրկուշարթի, Հիրթշարթի, Հինգշարթի,

Համուշ, շաբաթ. Լամիր, լամեր:

Կարվա, կարուի:

Անօցկան, սեռ. « ախօց, » աղջօց, բառին. որ է՝ աղուհաց, բառն. այս բառին մէջ « սեռ », խումբն հո - ի փոխուեր է, ըստ սովորեան վանկի:

Աստուածածին, բառուն կրօնական ըլլալուն անփոփիս մացեր է:

Խայող, խաղող. ուրիշ գաւուաբարաներու մէջ կը ըլլայ՝ խաւող:

Դրացանին, դրացինին. Արօպ, արաբ:

Քար է, քար է:

Հացաման, հացաման, հաց + -ման, այս պատճառաւ. ամնին առաջին - -ը մացեր է:

Մըլատան, մնկ + ա. + տն. հոս + մնացեր է. վասն զի յօդիշ մասնիկ է:

Ուրբաթնէօր, ուրբաթ + (ն) օր. հոս + մացեր է ու - ին համար:

Մանիլ, մանելը:

Պուլուզան. սեռ. « պուլուզ » բառին, որ կը նշանակէ տղայ, մանուկ, եւ որուն ծագումն անծանօթ է մեղ:

Փախէւ, փախիր. Ծամիլը, ծամելը:

Անդրիվ, անձրես. կարին, կ'առնու:

Պակ պինօսան, պահք բռնութիւն. հոս պակ - ի տեղ պէտ. կը սպասուեր. սպակն ըստ սպասութեան հասուագ զաւ բանել ըստելուն համար, շշչն գաւ - ի ու - ին վերայ ինկած չէ:

Հալա, հալի:

Համար, կայ նաեւ համօր. գուցէ ընդօրնակութեան սփալմունք մի կայ. կը սպասուեր՝ համօր:

Դրացինեն եւ դրացանին, դրացինին:

Աւիլ, աւել, աւելը. համար:

Տարձնիս, գարձնես. Ցաւա, ցաւի:

Կախին, կախն. վառիս, վասես:

Ցանը, տաս + նէ. Աւնուս:

Սատանէն, սատանան. Կացար, կացիր:

Տանաս, տանիս. Պառկըցնին, պառկեցնես: